

Megkülönböztetés nélküli különbségek

HALÁSZ HAJNALKA: NYELVI DIFFERENCIA MEGKÜLÖNBÖZTETÉS ÉS ESEMÉNY KÖZÖTT. JAKOBSON, LUHMANN, HUMBOLDT, GADAMER, HEIDEGGER

A „differentia” fogalma vitathatatlanul a 20. század azon központi fogalmaihoz tartozik, amelyek mind filozófiai, mind nyelvelméleti, de kultúratudományos síkon is hatalmas jelentőséggel bírnak. Ismeretes, hogy a nyelvtudományban Saussure, a filozófiában Heidegger voltak a „differentia” legfontosabb teoretikusai, és az utóbbi évtizedekben aztán gyakran beszéltek „ikonikus” és „nemi”, de „szisztemikus” differenciáról is. A „nézetütközés” (Lyotard: *Le Différend*) a posztmodern gondolkodásban is feltűnő szerepet játszott. A fogalom karrierjét tehát aligha lehet behatárolni vagy áttekinteni. Megmutatkozik mindez abban is, hogy filozófiai síkon a hatvanas évek Franciaországában legalább két erős elméletet dolgoztak ki, amelyek központi értelemben használják a differentia fogalmát: Derrida dekonstrukciója (amely Saussure és Heidegger differenciafogalmaiból kiindulva jutott el a „différence”-ig) és Deleuze könyve, a *Différence et répétition*, amely főként Nietzschehez nyúlt vissza. Mindkét elméletben – amelyek (főleg Derrida) tudvalevőleg parttalan recepciót indítottak el – a differentia fogalma külön-külön a temporalitás problémájával is szembeesítődik, az egyik esetben például iterabilitásként, a másikban ismétlésként megragadva. Mindezek előtt vagy mindezek után azonban elmondható, hogy a 20. század egyik jelentősebb nyelvelmélete sem jött ki valamilyen módon a differentia fogalma nélkül – ez a kiindulópontja az itt szóban forgó munkának.

Annál inkább csodálkozásra ad okot, hogy nem igazán keletkeztek (német nyelvterületen legalábbis) olyan szisztematikus munkák, amelyek a „differentia” eme sikertörténetét transzdiszciplináris módon állították volna középpontjukba, és funkcionálisan végigkövették volna azt. (Például Heinz Kimmerle *Philosophien der Differenz* /2000/ című hasznos könyve inkább propedeutikai áttekintésnek tartható.) Performativitás és szingularitás(ok) kapcsolatáról bizonyosan megállapítható, hogy előbbi kondicionálja utóbbit, a „cselekvőség” mint aktus vagy esemény mindig egyediséget feltételez (nem egyszerűen fordítva). A „differentia” valamiképp ezek között helyezhető el, bennük magukban is hatva, történésjellegüket fémjelvezve és jelentősen bonyolítva megragadhatóságukat (Derrida lépése a „différence” felé mélyen következetes, mondhatni szükségszerű belátásként adta magát). A „differentia” fogalomtörténetének megírása tehát meglehetősen pótolnivalónak látszik. Így Halász Hajnalka könyvét (doktori disszertációjának publikált formájában), *Nyelvi differentia megkülönböztetés és esemény között* (Jakobson, Luhmann, Humboldt, Gadamer, Heidegger) címmel, túlzás nélkül úttörőnek lehet nevezni. Dacára annak, hogy az előszó eloszlatja a várakozásokat „a differentia nyelvelméleti fogalmának szisztematikus feldolgozására” nézve, az elemzett elméletek spektruma láthatólag széles, a vizsgált korpusz minden, csak nem homogén. Már maga a cím is elárulja, hogy a munkának a differenciáról szóló gondolkodás különböző epochális konfigurációival, illetve hagyományaival van dolga. Hermeneutika, strukturális, rendszerelmélet azon három gondolkodás-, illetve tudománytörténeti tra-

díció, amelyekben a szerző a differenciafogalmak elhelyezését és szisztematikus relevanciáját imponáló aprólékossággal és következetességgel, valamint messze kiváló értelmezésbeli és applikatív teljesítménnyel követi nyomon. Továbbá Derrida is erősen jelen van a munkában, a dekonstrukció bizonyos kérdései, megismerési érdekeltiségei és stratégiái akár implicit módon is képviseltetik magukat, illetve vezérlik is módszertani és filozófiai premisszáit, illetve segítik eredményeit. A szerző a dekonstrukció alapos értőjének bizonyul, alapvető Derrida-gondolatokat teljesít be, a munka egészében a dekonstrukciós olvasás relevanciáját mélyen és újszerűen bizonyítja (talán némileg nyugtalanítóan is azok számára, akik azt ad acta szeretnék tenni). Egy „filológiai” megjegyzés: a könyv egyes fő motívumait (pl. a „zaj” fogalmát), gondolati lépéseit már a szerző több évvel ezelőtt publikált tanulmánya is megelőlegezte (*Diszkurzusok referenciája a referencia diszkurzusai-ban*. Irodalomtörténet, 2007/4, 564–587.)

A munka fő fókusza alapvetően nyelvelméleti és -filozófiai jellegű, ugyanakkor azonban irodalomtudományos érdekeltségű is, eközben analitikus kapcsolatban állva általános művészettudományi és esztétikaelméleti, továbbá szociális és etikai kérdéscsoportokkal. Szisztematikus fő célja – amit a nagyon világosan megírt előszó fogalmaz meg – lényegében abban áll, hogy feltárja megkülönböztetés és esemény – a maga részéről ugyancsak differenciális – „köztességét”. (Leegyszerűsítve: az I. rész a „megkülönböztetés” és a „differencia”, a II. rész az „esemény” fogalmait vizsgálja.) Ezért a nyelv kettős mozgása: előlépése, sőt tolakodása, ugyanakkor ezzel egyidejű önmegvonása a felelős. Lényegében a differencia mint *performatív* vonás vagy effektus áll az előtérben (ezért is kapcsolódik össze az „esemény” fogalmával) – vagyis a könyv végső soron performativitáseméleti munkaként értenődő, amivel több vonatkozó, kurrens magyarországi kutatáshoz kapcsolódik vagy kapcsolódhat (persze ideális esetben ezek is őhozzá).

A differencia itt tehát nem pusztán konstatív módon etablirozott fogalmat, stabil entitást jelent, hanem magát a megkülönböztetés és esemény differenciáját. Vagyis a munka a differenciát sem az egyik, sem a másik oldalon nem horgonyozza le egyoldalú módon, és ez az oszcillációban való elhelyezése megnyitja elvi és alapos temporalizációjának lehetőségét. Ezen előfeltevés elengedhetetlen ahhoz, hogy a nyelvet ne tárgyasítsák kezdettől fogva „mint olyant”, hanem hogy megfeleljenek a nyelv önelrejtő létmódjának, „mintha”-jellegének. A nyelv eme önelrejtése és önmegvonása maga is a (latens) differencia eseménye, differencia – a nyelv magáé – mint esemény. Ez az esemény nem egyszerűen immateriális jellegű, hanem a jelben magában avagy jelként történik. Ezért kezdeményezi Halász Hajnalka a szemiológiai és hermeneutikai hagyományok összekapcsolását – nem egyszerűen tudománypolitikai vagy akár módszertani hitvallás alapján, hanem a dolog, a nyelvi esemény természete felől. A munka ezen fő irányvonala visszatérően korrelációba kerül az irodalmiságra, a textualitás azon effektusaira vonatkozó kérdésekkel, mely effektusok olyan mérvű intenzitásfokot érhetnek el, amelyet „irodalmi”-nak lehet nevezni.

Az első fejezet Saussure és Jakobson kapcsán utóbbi fonológiájának olyan előfeltevéseit világítja meg, amelyek bizonyos értelemben latensek, és amelyek megmutatása a strukturalista modellt alapjában megváltoztatja. Halász egyrészt kimu-

tatja, hogy oppozíció és eltérés megkülönböztetése Jakobsonnál csak önkényes axiómák alapján lehetséges, másrészt ezt az oppozíciók ellenőrizhetetlen kereszteződése is feltételezik, méghozzá olyan módon, hogy megkettőződnek az elkerülhetetlen ismétlések révén vagy ezekben. Az oppozíciók operációknak bizonyulnak, méghozzá megismételt operációknak, és ezáltal a nyelv önkényességének, valamint differencialitásának mély összetartozását tanúsítják (anagrammatikus módon is), ugyanakkor ennek moráját is tematizálva. Ezzel a kifejezetten invenciózus tétellel áthelyeződik a jakobsoni modell struktúrája a nyelv dimenziójába mint előreláthatatlan eseményében és mint iteratív keretben, mely a maga részéről nem ismételtető és nem is érzékelhető. Ez az iteratív létmód következőképpen megmutatja annak lehetetlenségét, hogy elválaszthassuk a morajt a jeltől, és megnyitja az utat a „poétikai funkció” körültekintő profilírozásához. (Halász ezt Kulcsár-Szabó Zoltán „metapoétikai” értekezésének segítségével hajtja végre.) Ebben a dimenzióban anyag és médium nem választhatók el egymástól, az előzetesen létező anyag képzete mint fikció mutatkozik, egyáltalán a különbözőség mint (kódolási) folyamatok függvénye jelentkezik. Ezzel a kód fogalma eseményekbe és a nyelv (ellentétes irányú, eközben ismétlődésben megnyilvánuló) erőibe fordítódik át (pontossabban vissza). Meg is vonódva ezáltal a strukturalizmus nem ideológia nélküli axiomatikáitól (amelyek a Saussure-féle önkényesség és rendszerszerűség alapfeltevéseinek félreolvasásából származtak), de a kurrens médiaelméletektől is. Ezzel az első fejezet máris a könyv egész mélyreható problematikájában találja magát, ugyanakkor konkrét eredményeket is megfogalmazva.

A következő lépés a nyelviség performativitása és medialitása felé, melyek nem merülnek ki a szignifikatív és „materiális” síkok merev szétválasztásában, hanem a mint olyanként nem megjelenő differenciából származnak, Niklas Luhmann rendszerelméletének vizsgálata lesz. Halász tehát meglehetősen eltérő tudományos kontextusban folytatja gondolatmenetét, explikálva a rendszerelmélet alapfeltevéseit, illetve ennek határait a nyelv alapvetőbb módon megragadott medialitásának vonatkozásában. Mindez éppoly következetesen és szigorúan történik, mint az első fejezetben, itt viszont jelentősen részletesebb módon és sokoldalúan artikulált viszonyban a Luhmann-szakirodalomhoz, főleg irodalomtudományos vonatkozásban. Itt is a „megkülönböztetés” (Luhmann számára központi jelentőségű fogalma) és annak kettős aspektusa kerül megvizsgálásra, amely megkettőzésekéből származik. Hasonló módon temporalizálódik itt is a differencia, amennyiben a luhmanni megkülönböztetés jelölés és megkülönböztetés között dinamizálódik és eltolódik, mivel maga a megkülönböztetés operációja ugyanezen – de immár másik – megkülönböztetés révén meg is kettőződik. Röviden szólva a jelölés csak egy latens, nem hozzáférhető megkülönböztetés révén lesz jelöléssé – egyfajta performativitás utólagossága felől. (Kérdésként fogalmazódhatna meg itt, mennyiben szolgálhat igazságot Halász az operációk Luhmann által reflektált emlékezetének, mennyiben veheti fel ez a történetiség elgondolásának szükségességét, vagy pedig beilleszkedik-e a rekurziós mechanizmusokba, mintegy ezek struktúramozzanataként.) A megkülönböztetés megkettőződik a re-entry módján, amely ekképp a formát jelöli és ugyanakkor hasítja meg, belső oldalát a külső oldala által keresztezve – ezáltal annak medialitását megnyilvánítva –, mégpedig alapvetően nem

reprezentálható módon. Mindezt a szerző azonban a „paradoxia” rendszerelméleti feltételezésén *túl* érti, mégpedig latencia felől (maga a médium–forma-különbség-tevés latenciája ez), melynek leírásához a rendszerelmélet horizontja és terminológija *már nem* elégségesek. A médium ugyanis a forma kettős határa és ezáltal differencia. A latencia elgondolása a médium és forma differenciájának medializációjával párosul – túl a reprezentáción, melynek kényszere Luhmann-nál is hat, amit nála a művészet végső soron problematikus státuszán lehet leolvasni. Ezen analitikus mögékérdezés eredményeit a fejezet olyan kérdések felfejtésében hasznosítja, mint például az írás szerepe a rendszerelméleti médiumreflexióban, ennek összemérhetetlensége a dekonstruktív iránnyal, mely olyan medialitásfogalommal operál, mely nem csak a reprezentációtól, de az érzéki anyag képzetétől is megvonja magát. De a történelem fogalma is, például a „forradalom”, vagyis az esemény jegyében, tömör kifejtésben részesül.

A harmadik fejezet az esztétikai megkülönböztetés gadameri fogalmát tárgyalja, tovább problematizálva a differenciafogalmat, ezúttal a képiség mint applikatív terrénum révén (folytatva a művészet mint médium és forma luhmanni különbségeről mondottakat). Hasonló analitikus gesztus vezérli itt is a gondolatmenetet, mint a megelőző két fejezetben: esztétikai megkülönböztetés és hermeneutikai nem-megkülönböztetés megkülönböztethetőségére irányulva. Itt is reprezentációkritikai megfontolások játszanak fontos szerepet, innen éri kritika Gadamer kép fogalmát (középpontjában a képi lét „gyarapodásával”, „többletével” Halász megfogalmazása szerint), amelynek „emanációként” való meghatározása „a reprezentáció folyamatosságát igyekszik helyreállítani” (84.). Hogyan lehet a többlet emanációját éppen egy meg nem különböztetés felől megtapasztalni?, hangzik a szerző kérdése. A megkülönböztetések szemiológiai problémája Husserlnél is további megkülönböztetésekhez vezet, éppen a differencia értékének bizonyos meghatározhatatlansága miatt, Gadamernél is megkettőzve „a megkülönböztetés két oldalát” (94., akár Luhmann esetében). Alapvetőbb síkra helyezve a problémát, a szerző kimutatja, hogy a „képtárgy” központi fogalma performativizálódik, maga a „megjelelés” lesz, ami egyszersmind mediális viselkedésének rögzíthetetlenségét, visszahúzódását, ugyanakkor kizárkément való előlépését implikálja. A „differenciába visszahúzódó többlet” innen nézve nem más, mint maga „a tükörképet létrehozó pillantás”, amelyet Gadamer is szimbolikus médium formájában próbál „újraelsajátítani”, legalábbis felismerhetetlenségét korlátozni (93.). Ezek a megfigyelések alkalmasint kiterjeszthetők lennének az „ikonikus differencia” elméleteire is (bizonyos képtudományi pozíciókra, vö. 83.), számukra nem feltétlenül megnyugtató következtetésekre adva lehetőséget.

Az első rész (*Rendszer – megkülönböztetés – differencia*) egyszerre vizsgálta a rendszerszerűség implikációit az elsődleges, aktív differenciát mindig is megkettőző, ezáltal elfedő megkülönböztetések végrehajtásában és fordítva, a differencia olvashatatlanági effektusainak visszatérését minden, mégoly evidensnek tetsző megkülönböztetési operációban (Jakobson, Luhmann és Gadamer amúgy nem túl rokon elméleteiben, általános nyelvészeti, társadalomelméleti és esztétikai-hermeneutikai kontextusokban). Mindezek alapjául az a performatív (és komoly temporalitáselméleti téteket is tartalmazó) mozzanat szolgál, miszerint az előzetesként té-

telezett megkülönböztetések (pl. bináris oppozíciók) igazából utólagos produktumok, például a kódolás folyamatának effektusai. Ennyiben tulajdonképpen (elméleti) fikcióként működnek. Az itt következetesen (dekonstruktív értelemben vett, a könyvben módszertani premisszaként hangsúlyozott) *olvasás* révén végrehajtott kritikai mozzanat teljesítménye nagyjából abban áll, ahogy fény derül a differencia (megkülönböztetésként való) félreolvasására, amely a vizsgált teorémák egy részében reprezentációesztétikai alapokon történik. Eközben azonban a nyelv önkényességének performatív effektusaival és materialitásával való mély kapcsolatába is több belátást nyerhet az olvasó.

A monográfia a második részben egy másik, konzisztensebb hagyományvonal összefüggésében vizsgálódik tovább, mégpedig a hermeneutikailag inspirált nyelv-elmélet és -filozófia keretében, Wilhelm von Humboldt, Heidegger és Gadamer alapján. Itt is végig hallható a derridai szólam, ez az összekapcsolás további kifejezetten izgalmas és termékeny megfigyelésekhez, valamint tézisekhez vezet, itt már nyelvantropológiai, továbbá etikai és politikai implikációkkal gazdagodva. Ebben a részben eseményszerűség és ismételhetőség, továbbá szingularitás (a Másik) és az esemény koncepciói állnak az előtérben a differencia fogalmával alkotott viszonyokkal. Ugyanis ezt a differenciát „a másik nyelve” és „a nyelv mint másik” felől kell elgondolni (145.). Eme differencia egyik centrális aspektusa a beszélés és hallás közötti különbség Heideggernél, az *Unterwegs zur Sprache* című kötetének utolsó, helyenként rejtélyes szövegében (*Der Weg zur Sprache*). Differencia és iterabilitás viszonya már Derridánál is alapvető kiindulópontot jelentett (mind a *Grammatológiában*, mind a *Limited Inc.*-el folytatódó performativitáselméleti vizsgálódásaiban), Halász lényegében eme viszonyt aknázza ki és artikulálja tovább.

Ezeket az összefüggéseket a munka egy kifejezetten lenyűgöző elemzésben W. von Humboldt nyelvelméletének központi mozzanataira alkalmazza (lényeges korrekciókat végrehajtva a szakirodalom bizonyos meghatározó szerzői – J. Traubant, T. Borsche és mások – által proponált értelmezési alakzatokon). Hang és gondolat organikus egybetartozása, valamint hallás és beszélés cirkularitása – Humboldt nyelvelméletének alapvonalai – a megszakítás mozzanatával szembeállítandók, amely differenciális eseményt jelent, mégpedig az objektiváció differenciális mozzanatát, amely a saját, illetve az idegen hang meghallásában realizálódik. A saját és idegen hang ezen anyagtalan megghasítása – még minden jelentésközvetítés előtt – elengedhetetlen hallás és artikuláció kölcsönhatása számára. A hang performativitása – a „nyelvi erő” (Sprachkraft) mozzanataként – egyrészt „a hangok létrehozásának” az artikulációban, illetve tulajdonképpen a „beszéd”-nek magának a „tetszésében” (eredeti és szép gondolata ez Humboldt-nak), másrészt a névmások nyelvviségében (mint belső nyelvi összefüggésben) nyilvánul meg, ami én és te szembeállításában és az ebből származtatott ellentétben (újra az ellentétpárok nem-identikus ismétlődésének gondolatalakzata) mint igazi differencialitás-ban mutatkozik meg (136–140.). Ez a viszony – a hang mint differencia, végső soron – alapozza meg a reprezentációt és nem fordítva – a megszólítás a te vonatkozásában mintegy megelőzi a megnevezést, és amely megszólítás olyan kölcsönös-séget evokál, amelyben a te a sajátot tanúsítja, meggyőződést kölcsönöz (148.). (Tegyük hozzá, hogy az Én-Te viszony ezen nyelvelméleti megalapozása in nuce

a lírai aposztrophé elméletét is tartalmazhatja, a munka ezen a ponton is kifejezetten lehetővé teszi eredményeinek irodalomtudományos alkalmazását.) A mondott viszony – a szubjektum számára nem egyszerűen extern külsőlegesség tengelyén – ismételhetőséget is jelent, sőt ennek latenciáját, amennyiben a nyelv mint másik nem-reprezentálható, csak performatív módon ható erőként nyilvánul meg. Mindez nyelvantropológiai és politikai antropológiai implikációkat is magában hordoz, egyrészt az állati artikuláció, másrészt a nyelv társadalmi létmódjának vonatkozásában.

A hang ezen teljesítménye a másik felől „affektus”-ként is értelmeződik a szóban forgó fejezetben, aláhúзва a nyelv mint másik, a másik nyelve általi megelőzöttség nem-reflexív jellegét (a második Gadamer-afejezetben ez vezet a passzivitás, elszenvedés kategóriái szerint az ember és állat közötti különbségtételek fessegetéséhez). Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy az „affektus” kifejezés (és pandanja, a „meggyőződés”) vajon elégséges-e ezen, nyelv általi megelőzöttség érzékeltetésére. Eme fogalomnak ki kellene alighanem egészülnie a „Gefühl”, az „érezék” instanciájával, például éppen a „nyelvérzék” értelmében (a szinonímia, a fordításprobléma, egyáltalán a Humboldt által többször hangsúlyos helyen szerepeltetett, Halász által inkább némi gyanúval kezelt anyanyelv mint példa kapcsán). De akár Humboldt értelmében is, aki a nyelvet ismeretesen érzékszervként határozta meg („a nyelv a gondolat képző/alakító/formáló szerve”, „das bildende Organ des Gedanken”). Ezzel talán a szerzőnk által részint inkább formálisan használt eseményfogalom sem pusztán a nyelvi artikuláció (részben izolált) struktúramozzanata lenne (vö. ezzel a Heidegger-Derrida-féle „hívás” és ígéret fogalmait, amelyeket a dolgozat nem aknáz ki), hanem az ismételhetőség intenzitásfoka is.

Ezzel ugyanis más potenciális kérdések is érintkeznek, alapvetően a történetiség problémája alapján. Az ismételhetőség a történeti materialitással is összefügg, és ezt valamiképp talán közvetíteni lehetne a részben absztraktnak maradó (mert időbeli indexektől eloldott) „másik” instanciájával. Néha úgy tűnik (fenntartva a tévedés lehetőségét), mintha a másik szingularitása és a „meggyőződés” komplexuma kissé túldimenzionálná, és a munka bizonyos értelemben kijátszaná ezeket a „világnézettel” mint áthagyományozott dimenzióval szemben. A nyelv mint másik hatalma fenomenológiai síkon ugyan meggyőzően kapcsolódik össze a másik nyelvével, mégis ama hatalom paradox módon némileg absztrakcióval és történeti létmódjának elvesztésével fenyeget. Ugyanis ama hatalom *örökség* is (egy másik heideggeri-derridai téma), amely nem ellentétben áll az idiomaticitással, hanem lényegileg hozzátartozik. Éppen ez a (történeti) örökség lenne az „objektíváció” és az ismétlés indexe, amelyeket szerzőnk oly komplex módon írt le a fenomenológiai síkon. Az örökség nem egyszerűen a „többség” vagy a „tömeg” mozzanata (még ha össze is tartozhatnak), erről Walter Benjaminsnak van mondanivalója (vö. a fentebbi megjegyzéssel az emlékezeti mozzanathoz Luhmann kapcsán). Az örökség értelmében vett idiomatikusságot talán nem igazán érdemes kijátszani a másikkal szemben, ellenkezőleg, előbbi járulhatna hozzá „a választás spontaneitása” fogalmának (Humboldt) további körvonalazásához. Továbbá az „anyanyelv” létmódja éppen a saját, az „ismeretlen ismerős/bizalmas (Vertrautes)” (Heidegger) tematizálása számára lehet kardinális fontosságú. Humboldt mint a fordítás teoretikusát is több figyelemre lehetett volna méltatni (akivel a megértésben rejlő differenciáról

lehet gondolkodni). Ezek a megjegyzések persze nem érvénytelenítik Halász gondolatmenetének konzisztenciáját és eredményeit, inkább egyfajta kontextuális differenciálásra irányulnak.

Az utolsó alfejezet (*A differencia fájdalom erőszak és [el]szenvedés között*) Heidegger Trakl-elemzését veszi tárgyul – némileg meglepő módon –, és összefoglalja a munka fő motívumait a Trakl-vers szövegközeli elemzése révén (hallás és artikuláció közötti differencia, elszenvedés, erőszak, a differencia és az esemény nem-reprezentálhatósága, önmegvonása stb.). A sűrű meditáció hatásosan bizonyítja a szerző textuális-interpretatív, nem pusztán elméleti tájékozódását és kompetenciáját (ahogy erről egyéb publikációkban is számot adott). A recenzens itt már csak egyetlen pontra szorítkozna, a differencia fájdalomának (heideggeri előzményekhez képest is) eredeti gondolatára: ezen aspektus hangsúlyozása eminensen politikai jelentést is implikálhat. Byung-Chul Han meglehetősen aktuális kultúrkritikája szerint a „differencia” mára automatikussá vált mantrázása végső soron a másság elfedéseként is működhet: „Manapság [...] a differencia lép a másság helyére, már nem hívva elő immunreakciót. A posztimmunológiai, sőt posztmodern differencia már nem tesz beteggé. Az immunológiai síkon a differencia az ugyanaz. Mintegy hiányzik a differenciából az idegenség tüskéje, amely heves immunreakciót váltana ki” (*Müdigkeitsgesellschaft*, Berlin 2014 [6], 9.). E lenyűgöző, ugyanakkor megdönt és aktív olvasást igénylő munka végén (Jakobson, Luhmann, Gadamer, Humboldt és Heidegger, illetve Derrida után) nem marad tehát kétségünk a kiemelkedően invenciózus, összetett és mélyreható módon felvezetett nyelvelméleti főprobléma relevanciája és termékenysége felől – antropológiai, etikai és politikai dimenziókat tekintve sem. (*Ráció*)

LŐRINCZ CSONGOR

Képlékenység, képletesség és képiség az irodalomban

LŐRINCZ CSONGOR: *KÖLTŐI KÉPEK TESTAMENTUMAI*

Az elmúlt két évtized során a kultúratudomány nyugat-európai diskurzusában egyre általánosabbá vált az a fölismerés, hogy az ipari forradalom analógiájára elgondolt digitális forradalom olyan vizuális képiségre alapuló civilizációvá tette a tudás alapú társadalmat, mely kommunikációs folyamatai során a tudás létrehozásának és megosztásának egyaránt kitüntetett eszközeiként tekint, sőt egyre inkább szorul rá a képekre. Mivel a képiség egyik legfontosabb sajátossága, hogy a pillanatnyi látvány szempillantásnyi mozzanatába fókuszálódó elemi erővel ragadja meg, orientálja és részben bizony determinálja is az emberi képzelőerőt, s az abból fakadó, kifejlődő nézetet, nézeteket, a digitális forradalom sajátos tudományos